

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістра

на тему **«Використання технології проблемного навчання у процесі
оволодіння молодшими школярами природознавчими
компетентностями»**

Виконала студентка 2 курсу ПО – 2м
спеціальності 013 «Початкова освіта»

Лесишин Андріана Олегівна

Керівник: к.п.н., доц. Кузьма-Качур М.І.

Рецензент: канд. пед. наук, доц. Шелевер О.В.

м. Мукачево – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ	9
1.1. Становлення та розвиток ідеї проблемного навчання у педагогічній теорії	9
1.2. Проблемне навчання як засіб підвищення пізнавальної активності молодших школярів	21
1.3. Класифікація та умови створення проблемних ситуацій	32
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА	43
2.1. Особливості створення проблемних ситуацій у навчальному процесі початкової школи	43
2.2. Використання методів проблемного навчання у процесі формування природознавчих компетентностей	55
2.3. Порівняльний аналіз результатів дослідження	63
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Процес європейської інтеграції дедалі помітніше впливає на всі сфери життя нашої держави. Україна чітко визначила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи. У сучасних умовах розвитку освіти одним із головних завдань школи є формування творчої, самостійної й активної особистості. Значні резерви для формування вмій самостійного оволодіння знаннями у процесі розв'язання навчальних завдань, розвитку пізнавальної активності, індивідуальних творчих здібностей учнів має початкова школа, що вимагає спеціальної організації навчально-пізнавальної діяльності школярів.

З огляду на це особливої значущості набуває проблемне навчання як специфічна організація освітнього процесу, спрямована на забезпечення активного ставлення учня до оволодіння знаннями, розвиток його самостійної пізнавальної діяльності й творчого мислення.

Пошуки нових шляхів наукового розв'язання питань проблемного (від грец. *problema* – задача, завдання) навчання зумовлюють об'єктивну потребу вивчення, переосмислення історико-педагогічного досвіду минулого та його опанування для впровадження кращих доробок в практику сучасної освіти.

У працях психологів (Богоявленського Д., Брушлінського А., Вількеєва Д., Давидова В., Занкова Л., Ільницької І., Матюшкіна О., Менчинської Н., Рєпкіна В., Рубінштейна С.) та дидактів (Алексєєва М., Арістова Л., Данилова М., Єсіпова Б., Кудрявцева Т., Лернера І., Махмутова М., Скаткіна М., Шамова Т.) було обґрунтовано сутність проблемного навчання як організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, основою якої є створення, формулювання й розв'язання проблемних ситуацій.

Поступово проблемне навчання набувало самостійного статусу. Так, українськими вченими (Алексюк А., Барабаш В., Боданська О., Буряк В., Зільберштейн А., Євдокимов В., Коротяєв Б., Лебедєв П., Лозова В., Матюшкін О., Момот Л., Онищук В., Паламарчук В., Підласий І., Рєпкін В.,

Федоренко І.) визначено проблемне навчання як окремий його вид, обґрунтовано категоріальний апарат, завдання, роль і місце в освітньому процесі, а також методи й умови успішної організації проблемного навчання та розроблено його дидактико-методичне забезпечення.

Важливе значення для дослідження мають дисертаційні, монографічні й методичні праці, в яких було розкрито освітньо-виховні, розвивальні можливості проблемного навчання в початковій школі, його роль і методи формування пізнавальної самостійності молодших учнів (Савченко О.), їх пізнавальних інтересів (Бібік Н.), навичок пошукової діяльності (Коваль Н.), визначено специфіку реалізації проблемного навчання при вивченні шкільних дисциплін: математики (Ісаєвич М., Смагіна О.), природознавства (Князева Т., Кузнецова В., Логінова Л., Мельчаков Л., Хітяєва Л., Хоритонова Л.), рідної мови (Воскресенська Н., Жедек П., Паламарчук В.).

В Концепції нової української школи зазначено, що «новий стандарт ґрунтується на компетентнісному підході, що важливо для забезпечення якості освіти, і пропонує інструменти для перенесення цього підходу в навчальні програми. Серед пропонованих підходів, які допоможуть формувати компетентності, – проблемне навчання, за якого засвоєння знань не передуює формуванню вмінь, а відбувається через потребу дитини розв'язати конкретну життєву або змодельовану й наближену до життя проблему».

Таким чином, актуальність комплексного вивчення питань проблемного навчання молодших школярів, а також відсутність цілісного педагогічного досвіду щодо використання проблемного навчання молодших школярів у процесі формування природознавчої компетентності, зумовили вибір теми дослідження **«Використання технології проблемного навчання у процесі оволодіння молодшими школярами природознавчими компетентностями»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати вибір методів проблемного навчання для формування природознавчої компетентності молодших школярів та експериментально перевірити їх ефективність.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати історичний аспект та сучасний стан проблеми розвитку ідеї проблемного навчання в теорії й практиці початкової освіти.
2. Розкрити особливості здійснення проблемного навчання у початковій школі.
3. Дослідно-експериментальним шляхом перевірити ефективність застосування проблемного навчання у процесі формування природознавчої компетентності.

Об'єкт дослідження – освітній процес початкової школи.

Предмет дослідження – теорія і практика реалізації проблемного навчання учнів у процесі формування природознавчої компетентності молодших школярів.

Методи дослідження. З метою визначення стану та теоретичного обґрунтування проблеми використання проблемного навчання у процесі формування природознавчих компетентностей учнів початкової школи використано комплекс методів дослідження, зокрема:

– *теоретичних*: аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, нормативних документів для з'ясування сутнісних характеристик проблемного навчання; узагальнення та систематизації для обґрунтування теоретичної бази дослідження; контент-аналіз для уточнення вихідних понять дослідження «проблемне навчання», «проблемні ситуації»;

– *емпіричні*: спостереження; бесіда, анкетування, тестування, аналіз продуктів діяльності молодших школярів, педагогічний експеримент використані з метою визначення компонентів, критеріїв та показників розвитку пізнавальної активності молодших школярів у процесі формування природознавчих компетентностей;

– математичної статистики для опрацювання одержаних результатів і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами та процесами.

Практичне значення одержаних результатів: методику використання проблемного навчання у процесі формування природознавчих компетентностей можна використати студентами при виконанні курсових робіт.

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладені у трьох публікаціях, з яких: стаття «Проблемна ситуація як умова активізації розумової діяльності на уроках природознавства» у науковому журналі «Наука майбутнього», 2-ох публікаціях збірників тез науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (83 найменування), додатків (6). Загальний обсяг роботи становить 95 сторінок, із них основного тексту – 76 сторінок. Робота містить – 4 таблиць та 6 рисунків.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів історико-педагогічного пошуку, аналіз джерельної бази та результати експерименту дають підстави зробити такі висновки:

1. У роботі, відповідно до мети й завдань дослідження, простежено розвиток ідеї проблемного навчання з періоду античності і до сьогодення. Виявлено, що зародження питань проблемного навчання пов'язане з ідеями активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, які розроблялися в працях давньогрецьких філософів, педагогів-гуманістів епохи Відродження, всебічно обґрунтовувалися вітчизняними та зарубіжними просвітителами, педагогами протягом XVII-XX ст.

Виявлено тенденції розвитку проблемного навчання в початковій школі вкінці ХХ та початку ХХІ ст., а саме: посилення уваги науковців до проблемного навчання як засобу активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів; розробка теоретичних засад проблемного навчання; поступове набуття проблемним навчанням статусу окремого виду навчання, обґрунтування взаємозв'язку теорії проблемного навчання та практики його реалізації в школі. Сучасні науковці (І.Ільницька, Н.Наволокова, О.Пехота, Л.Пироженко, О.Пометун, А.Фурман та ін.) доводять, що організація проблемного навчання сприяє більш активному й продуктивному засвоєнню учнями найважливіших знань про предмети, взаємозв'язки і закономірності.

2. На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури, досвіду роботи початкової школи визначено особливості здійснення проблемного навчання молодших школярів.

Доведено, що специфіка створення проблемних ситуацій виявлялася в таких основних аспектах, як: ефективність використання проблемних ситуацій у процесі формування природничих компетентностей; оптимальне поєднання традиційного та проблемного навчання з опорою на взаємозв'язок репродуктивної та продуктивної діяльності учнів; комплексне застосування різних засобів наочності (натуральної, образотворчої, схематичної, мультимедійної, наочних матеріалів і навчально-наочного обладнання). З'ясовано, що широке залучення в процес навчання проблемних питань дозволяло відтворити факти, створити уявні образи на основі тексту, встановити причини окремих подій, пояснити зміст тексту, усвідомити можливості застосування нового знання для пошуку відповіді.

Узагальнено методи проблемного навчання молодших школярів у процесі формування природничих компетентностей, а саме: проблемний виклад навчального матеріалу (формулювання вчителем проблеми й демонстрація різних способів її розв'язання, розкриття можливих ускладнень на шляху пошуку рішення); частково-пошуковий метод (постановка проблеми вчителем і самостійне виконання учнями окремих етапів її

розв'язання); виконання дослідно-пізнавальних завдань (проведення спостережень за природою, життям і працею людей, дослідів, досліджень); самостійна робота учнів, що вимагало уваги вчителя до формування загальнонавчальних навичок (навичок роботи з книгою, картою, самоконтролю, самоаналізу, орієнтації в часі тощо). Процес навчання, як правило, супроводжувався проведенням евристичних бесід, залученням ігор, виконанням творчих робіт, що стимулювало розумову діяльність, сприяло розвитку уяви, пізнавальних інтересів, допитливості, самостійності.

3. Експериментально доведено, що використання у ЕК технології проблемного навчання сприяло зростанню пізнавальної активності учнів та якіснішому виконанню запропонованих завдань: високий рівень сформованості природознавчої компетентності показали учні: у ЕК 28%, а в КК – 20%; із середнім рівнем сформованості природознавчої компетентності – 48% в обох класах, з низьким рівнем – 24% у ЕК і у КК – 32%.

Порівняння $T_{\text{одерж.}} \approx 6,1904$ і $T_{\text{табл.}} = 2,5$ показало, що відмінності між результатами, отриманими в ЕК і КК класах, є суттєвими, не випадковими, зумовленими використанням проблемного навчання у процесі формування природознавчих компетентностей.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Додатково наукового пошуку потребують узагальнення й вивчення питань підготовки вчителя початкових класів до застосування проблемного навчання у процесі формування природничої компетентності.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>